

3.6.2026

EOAK/240/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Heli Karjalainen-Michael

ITSENÄISTYMISSVAROJEN KERTYMINEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kantelussaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen menettelyä itsenäistymisvarojen kerryttämisessä. Kantelija kertoi olleensa sijoitettuna kodin ulkopuolelle x.x.2022 lukien ja huostaanoton päättyvän täysi-ikäisyyteen x.x.2025.

Kantelijan mukaan hänelle ei ollut kertynyt lainkaan itsenäistymisvaroja, koska hänen vanhempansa eivät olleet menneet lastenvalvojan varaamalle ajalle ja perintäpäätökset olivat siten jääneet tekemättä. Kantelija katsoi, että hänelle pitäisi korvata sen suuruinen summa, joka hänelle olisi sijaishuollon aikana kerrytetyistä itsenäistymisvaroista kertynyt.

Kantelussa tuotiin esiin, että hyvinvointialue oli tarjonnut kantelijalle 800 euroa ”tukirahaa” ja 1 200 euroa sakkojen maksuun.

Kantelijan mukaan asiassa ei ollut tehty virallista päätöstä, tai mikäli se oli tehty, sitä ei ollut hänelle toimitettu. Kantelijalla ei siten ole ollut mahdollista valittaa päätöksestä.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue antoi asiassa lausunnon, jonka liitteenä olivat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lastenvalvoja-perintäasiantuntijan selvitykset.

Lausunto ja selvitykset lähetetään kantelijalle tämän ratkaisun ohessa.

3 RATKAISU

3.1 Itsenäistymisvarojen kerryttäminen

3.1.1 Kantelu

Kantelija arvosteli sitä, ettei hänelle ollut kertynyt lainkaan itsenäistymisvaroja, vaikka hän oli ollut useamman vuoden ajan sijoitettuna kodin ulkopuolelle.

3.1.2 Selvitys

Kantelijan jälkihuolto-oikeus alkoi x.x.2022, kun hänet sijoitettiin kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Kantelijan sijaishuollon aikaisen elatusasian käsittely aloitettiin heinäkuun 2022 alussa silloisen sosiaalityöntekijän aloitteesta. Kantelijan vanhempien kanssa oli tarkoitus järjestää asiassa neuvottelu saman vuoden heinäkuun loppupuolella. Tapaamiseen saapui ainoastaan kantelijan äiti, jonka kanssa tehtiin elatussopimus. Tämän elatussopimuksen mukaan Kela olisi maksanut elatustukea lapsen täysi-ikäisyyteen asti. Kantelijan isä ei saapunut mainittuun neuvotteluun, mutta hänen kanssaan järjestettiin etäneuvottelu x.x.2022.

Mainitusta etäneuvottelusta todettiin seuraavaa: ”Keskusteltu isän kanssa elatussopimuksen tekemisestä, ja isän antamien tietojen perusteella hänen elatuskykynsä oli puutteellinen. Kerrottu, että tarvitaan isältä dokumentit koskien hänen taloudellista tilannettaan, jotta voidaan varmistua siitä, että hänelle voidaan laatia Kelan maksamaan elatustukeen oikeuttava sopimus.” Neuvottelussa sovittiin myös, että kantelijan isälle postitetaan sopimus ja hakemus edunvalvojan sijaisesta tämän antamaan osoitteeseen.

Lastenvalvoja-perintäasiantuntija oli tehnyt x.x.2023 kirjauksen, jonka mukaan kantelijan isälle oli lähetetty uudelleen lapsilisän perintäpäätös. Perintäpäätös oli x.x.2023 tehdyn kirjauksen mukaan palautunut noutamattomana hyvinvointialueelle. Selvityksen mukaan tämän jälkeen lastenvalvoja-perintäasiantuntija ei ollut tehnyt kirjauksia eikä päätöksiä kantelijan elatukseen tai itsenäistymisvaroihin liittyen.

Elatusasian eteneminen oli jäänyt odottamaan sitä, että kantelijan isä toimittaa tarvittavat tiedot elatussopimuksen laatimista varten. Selvityksessä on todettu seuraavaa: ”Pidempiaikaisesta ruuhkautuneesta työtilanteesta johtuen ei olla ehditty, taikka myöhemmin enää muistettu, palata [kantelijan] elatusasian käsittelyyn, mistä johtuen myös äidin elatussopimus on jäänyt vahvistamatta.”

3.1.3 Sovellettavat oikeusohjeet

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Samankaltaisen 2 momentin 5 kohdan mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

Lastensuojelulain 77 §:n 1 momentin mukaan, kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, 40 §:ssä tarkoitettua sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, hänen itsenäistymistään varten on kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon.

Samankaltaisen 2 momentin mukaan, jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, hyvinvointialueen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla.

Samankaltaisen 3 momentin mukaan hyvinvointialueella on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä taikka lapsen tai nuoren itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään hänen täyttäessään 23 vuotta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (jäljempänä asiakasmaksulaki) 7 §:n 1 momentin mukaan edellä 4 §:n 4 kohdassa säädetystä poiketen lastensuojelulain nojalla avohuollon tukitoimena, sijaishuoltona tai jälkihuoltona lapselle annetusta perhehoidosta tai laitoshuollosta taikka asumispalveluista aiheutuvien kustannusten korvaamiseksi voidaan, milloin se on asianomaisten toimeentulon edellytykset ja huollolliset näkökohdat huomioon ottaen perusteltua, periä lapsen vanhemmilta maksu, joka saa määrältään olla enintään lapsen elatuksesta annetun lain 1–3 §:n perusteella määräytyvän elatusavun suuruinen.

Saman pykälän 2 momentin mukaan hyvinvointialue voi maksua vahvistamatta periä ja nostaa lapselle tulevat elatusavut siltä ajalta, jolta lapsi saa tässä pykälässä tarkoitettuja perhehoitoa tai laitoshuoltoa taikka asumispalveluja, sekä käyttää ne perhehoidosta, laitoshuollosta tai asumispalveluista aiheutuvien kustannusten korvaamiseksi.

Asiakasmaksulain 14 §:n mukaan sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, hyvinvointialue saa periä asiakkaalle maksettavan eläkkeen, elinkoron, elatusavun, avustuksen tai muun jatkuvan tai kertakaikkisen tulon, korvauksen tai saamisen siltä ajalta, jolloin asiakas saa hyvinvointialueen järjestämää ympärivuorokautista palveluasumista, perhehoitoa, laitoshuoltoa, laitospalvelua tai kodin ulkopuolella järjestettävää lapsen asumisen tukea. Hyvinvointialue voi käyttää tässä momentissa tarkoitettun tulon, korvauksen ja saamisen asiakkaalle määrätyn maksun korvaamiseen ottaen kuitenkin huomioon, mitä tulosta, korvauksesta ja saamisesta muualla laissa tai lain nojalla annetuissa säännöksissä säädetään.

3.1.4 Asian arviointi

Itsenäistymisvarojen kertyminen

Saadun selvityksen perusteella kantelija sijoitettiin ensin x.x.2022 kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Sittemmin, x.x.2022 alkaen hänen sijoituksensa muutettiin kiireelliseksi sijoitukseksi, jonka aikana (heinäkuu 2022) tehtiin myös huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeus vahvisti kantelijan huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen x.x.2023 antamallaan päätöksellä.

Kantelijan itsenäistymisvaroja pyrittiin saamani selvityksen valossa kerryttämään perimällä hänen vanhempiansa elatusmaksujen sijaan tulleita elatustukimaksuja¹.

Lapsella on lastensuojelulain 77 §:n mukaan oikeus saada itsenäistymisvaroja siltä ajalta, kun hän on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Vaikka lapsi sinänsä on oikeutettu itsenäistymisvaroihin, lastensuojelulaista ei ilmene selkeää velvoitetta viranomaiselle ryhtyä toimenpiteisiin sellaisten lapselle kuuluvien tulojen tai saamisten hankkimiseksi, joista itsenäistymisvaroja tulisi kerryttää. Tällaista velvollisuutta ei ilmene myöskään asiakasmaksulaista.

¹ Kantelijan isän elatuskyky jäi asiassa epäselväksi. Mikäli hänen elatuskykynsä olisi ollut suurempi kuin 0 euroa, mutta pienempi kuin vuosittain vahvistetun elatustuen määrä, hyvinvointialue olisi voinut hakea elatusavun ja elatustuen erotuksen Kelasta.

Apulaisoikeusasiamies Sakslin katsoi kuitenkin ratkaisussaan EOAK/695/2018, että lastensuojelun esityöt, muu lainsäädäntö sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklasta ilmenevä lapsen etu huomioon ottaen lainsäädäntöä olisi perusteltua tulkita niin, että lähtökohtana on viranomaisen velvollisuus toimia aktiivisesti lapsen elatusavun vahvistamiseksi ja perimiseksi niin, että lapselle voidaan kerryttää itsenäistymisvaroja elatusapumaksuista tai niiden sijaan saaduista elatustukieristä.²

Totean, että hyvinvointialueen lapselle varaamalla itsenäistymisvaroilla on suuri merkitys itsenäistyvälle nuorelle, sillä heillä ei useinkaan ole mahdollista saada taloudellista tukea vanhemmiltaan. Tällöin nuoren siirtymävaihetta sijaishuollosta itsenäiseen elämään saattavat rasittaa taloudelliset huolet. Nuoren huono taloudellinen tilanne saattaa aiheuttaa myös muita suuria ja pitkävaikutteisia ongelmia, kuten velkaantumista.

Lapsen itsenäistymisvarojen kertymiseen vaikuttavat monet yksilölliset syyt. Lapsille vahvistetut elatusapumaksut määräytyvät heidän vanhempiensa elatuskyvyn mukaan. Vanhempien elatuskyvyssä voi olla merkittäviäkin eroja. Lisäksi lapsi voi saada elatusavun tai elatustuen lisäksi muita etuuksia tai avustuksia, jotka hyvinvointialue saa periä ja jotka siten kerryttävät itsenäistymisvaroja. Itsenäistymisvarojen määrään vaikuttaa myös sijaishuollon kesto. Jos varoja ei kerry riittävästi lapsen omista tuloista, hyvinvointialueen on myönnettävä niitä harkinnanvaraisesti lastensuojelulain 77 §:n 2 momentin mukaisesti.

Saamassani selvityksessä todettiin, että lapsen elatuksesta oli vuonna 2021 tehty sopimus mutta se oli päättynyt määräaikaisena [kuukausi poistettu] 2022. Näin ollen kummallakaan kantelijan vanhemmalla ei enää kiireellisen sijoituksen aikana (eikä sen jälkeenkään) ollut voimassa olevaa elatusapusopimusta.

Selvityksessä oli mainittu, ettei kantelijan äidillä ollut lastenvalvoja-perintäasiantuntijan tekemän arvion mukaan elatuskykyä lainkaan. Kantelijan äidille olisi vahvistettu ns. nollasopimus, joka olisi ollut voimassa kantelijan täysi-ikäisyyteen saakka. Selvityksen perusteella kantelijan äidin kanssa tehtyä elatusapusopimusta ei kuitenkaan voitu saattaa voimaan, kun kantelijan isä (huoltaja) ei ollut allekirjoittanut hakemusta edunvalvojan sijaisen hakemiseksi.

Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, huoltaja ei voi enää toimia lapsen edustajana elatussopimusasiassa siitä aiheutuvan eturistiriidan vuoksi. Kantelijan äidin kanssa elatusapusopimus olisi siis ollut tehtävissä, mutta asia ei edistynyt, koska hakemusta edunvalvojan sijaisen määräämistä varten ei edistetty.

² Tulkintaa on selostettu perusteellisemmin ratkaisun EOAK/695/2018 sivuilla 3–9. Ratkaisu on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.

Sosiaaliviranomaisen ja kantelijan isän kanssa käydyssä keskustelussa sen sijaan ilmeni, että kantelijan isän elatuskyky olisi ollut vain 30 euroa kuukaudessa. Elatussopimus kantelijan isän kanssa jäi myös tekemättä ilmeisesti ensisijaisesti siitä syystä, ettei hän antanut tarkempaa selvitystä omasta taloudellisesta tilanteestaan eikä myöskään palauttanut sosiaaliviranomaiselle allekirjoitettua sopimusasiakirjaa. Selvityksen perusteella ilmeistä on, ettei sosiaaliviranomainen tavoitellut kantelijan isää tässä asiassa enää vuoden 2022 syksyn jälkeen.

Mikäli elatusavusta ei saada sovittua vanhempien kanssa lainkaan, vanhempaa vastaan voidaan nostaa elatusapukanne kärjäoikeudessa. Tätä tarkoitusta varten hyvinvointialueen tulee hakea holhoustoimesta annetun lain 72 §:n nojalla edunvalvojan sijaista, joka voi nostaa lapsen puolesta elatusapukanteen tuomioistuimessa.³

Tuon tässä yhteydessä esiin, että kun elatusapu on vahvistettu, lapsi voi saada elatustukilain 6 §:n mukaan elatustukea elatusavun täydentämiseen, jos elatusapu on elatusvelvollisen vähävaraisuuden vuoksi vahvistettu elatustukea pienemmäksi. Elatustukea voi mainitun pykälän mukaan saada myös, jos elatusvelvollinen on laiminlyönyt elatusavun maksamisen (1 mom. 1 kohta).

Hyvinvointialue voi elatustukilain 11 §:n 4 momentin nojalla hakea elatustuen maksamista itselleen. Nykyisin voimassa olevan 11 §:n 2 momentin mukaan hyvinvointialueen on myös mahdollista tehdä hakemus elatustuen maksamista hyvinvointialueelle, mikäli elatustukea ei ole aikaisemmin myönnetty ja lapsi on hyvinvointialueen kustantamassa ympärivuorokautisessa hoidossa kodin ulkopuolella kalenterikuukautta pidemmän ajan.

Mikäli elatusapu jätetään vahvistamatta, myöskään elatustukea ei ole mahdollista saada.

³ Helsingin hovioikeus on päätöksessään diaarinumero S 22/357 6.7.2022 (lainvoimainen) ottanut kantaa hyvinvointialueen toimivaltaan nostaa elatusavun vahvistamista koskeva kanne. Ratkaisun mukaan hyvinvointialueella ei tällaista toimivaltaa ole. Hyvinvointialueella on kuitenkin mahdollisuus hakea edunvalvojan sijaista toimimaan asiassa lapsen puolesta.

Lapsen itsenäistymisvarat voivat kertyä elatusvelvollisen varallisuusasemasta ja työkyvystä riippumatta elatustuen myöntämisen jälkeen kuukausittain määrällä, joka vastaa 40 % kulloinkin voimassa olleen elatustuen määrää. Itsenäistymisvaroihin varattu määrä voi olla myös suurempi kuin 40 %, mikäli hyvinvointialueella näin päätetään.

Konkretisoin itsenäistymisvarojen määrää ja kertymistä suuntaa antavalla, asian mittakaavaa havainnollistavalla esimerkillä. Elatustuen määrä on kantelijan sijaishuollon aikana ollut seuraava:

vuonna 2022 172,59 euroa kuukaudessa

vuonna 2023 186,97 euroa kuukaudessa

vuonna 2024 196,02 euroa kuukaudessa

vuonna 2025 198,13 euroa kuukaudessa

Jos laskelman alkupäivänä pidetään huostaanottohakemuksen jättöpäivää (heinäkuu 2022), elatustukea olisi kertynyt arvioni mukaan yhteensä molemmilta vanhemmilta noin 12 000 euroa. Näin ollen kantelijan itsenäistymisvaroihin olisi voinut tämän viitteellisen esimerkilaskelman mukaan koko hänen sijoituksensa aikana kertyä **noin 4 800 euroa**, mikäli elatustuesta olisi varattu 40 %. Myös hyvinvointialue olisi saanut hoidon korvauksena vuosien 2023 – helmikuu 2025 aikana lähes 6 000 euroa.

Lastensuojelun järjestämisvastuu on 1.1.2023 siirtynyt Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueelle. Kantelijan vanhempien elatusasiaa selvitettiin myös Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella järjestämisvastuun siirryttyä kesken asian selvittelyn sille. Näin ollen näkemykseni mukaan sekä kaupunki aikanaan että myöhemmin Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ovat olleet vastuussa siitä, että kantelijalle kerrytetään lastensuojelulain mukaisia itsenäistymisvaroja.

Selvityksen perusteella on selvää, että viranomainen on ollut tietoinen velvollisuudestaan toimia aktiivisesti elatusavun vahvistamiseksi. Kantelijan sijaishuollon alkaessa asiaa olikin edistetty, mutta sen jälkeen, kun kantelijan isälle oli postitettu allekirjoitettavaksi elatusapusopimus ja hakemus edunvalvojan sijaisen määräämiseksi, asian hoitaminen vaikuttaa jääneen käytännössä sillensä.

Kantelijan vastuusosiaalityöntekijä on vuoden 2024 toukokuussa tiedustellut itsenäistymisvarojen kertymisestä hyvinvointialueen lastenvalvoja-perintäasiantuntijalta. Asiasta ilmeisesti keskusteltiin jossain vaiheessa myös kantelijan kanssa. Palaan kantelijan asiassa saamaan ohjaukseen ja hänen käytettävissään oleviin oikeussuojakeinoihin tarkemmin jäljempänä kohdassa 3.2.

Sosiaalityöntekijän lastenvalvoja-perintäasiantuntijalle lähettämän tiedustelun jälkeenkään asiaa ole edistetty. Sosiaalityöntekijä toteaaakin antamassaan selvityksessä, ettei hän saanut tiedusteluunsa minkäänlaista vastausta. Hyvinvointialueen selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että lastenvalvoja-perintäasiantuntijan pidempiaikainen ruuhkautunut työtilanne vaikutti siihen, miten asiakkaiden asioita oli mahdollista hoitaa.

Korostan, että hyvinvointialueen vastuulle kuuluu siellä työskentelevien työntekijöiden työolosuhteista ja palvelualueen resursseista huolehtiminen siten, että viranhaltijat voivat suoriutua asianmukaisesti tehtävistään.

Hyvinvointialue on minulle antamassaan selvityksessä myöntänyt menettelyn virheellisyyden ja todennut, että sen olisi tullut tavoitella kantelijan isää uudestaan viimeistään siinä vaiheessa, kun sosiaalityöntekijä oli kysellyt asian perään.

Selvityksessä tuotiin myös esiin, että lastensuojelun perintäprosessi on sittemmin saatu yhtenäistettyä hyvinvointialueella ja perinnän ohje on päivitetty. Ohjeisiin on hyvinvointialueen mukaan kirjattu, että perinnän tilanne on tarkistettava vähintään kerran vuodessa asiakassuunnitelmaneuvoittelun yhteydessä.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (jäljempänä sosiaalihuollon asiakaslaki) 4 §:n, hallintolain 6 §:n, Suomen perustuslain 6 §:n sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artiklan perusteella sijoitettuja lapsia ei saa asettaa keskenään eriarvoiseen asemaan ilman hyväksyttävää syytä.

Pidän myönteisenä sitä, että hyvinvointialue on ryhtynyt toimenpiteisiin perintäprosessin yhtenäistämiseksi. Katson, että menettely, jossa jollekin nuorelle jää viranomaisen passiivisuuden vuoksi sattumanvaraisesti kertymättä itsenäistymisvaroja, johtaa väistämättä siihen, etteivät kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ole asiassa yhdenvertaisessa asemassa.

Harkinnanvaraiset itsenäistymisvarat

Kuten edellä on tuotu esiin, lastensuojelulain 77 §:n 2 momentin mukaan, jollei lapsella tai nuorella ole riittäviä varoja, tulee hyvinvointialueen tukea lasta harkinnanvaraisesti hänen asumiseensa, koulutukseensa ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissaan tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla.

Saamani selvityksen mukaan kantelijaa tuettiin jonkin verran taloudellisesti, kun hänen saamiinsa sakkoihin ja muihin korvausvaatimuksiin myönnettiin rahallista tukea. Kantelijalle myönnettiin myös 1 000 euroa kodin hankintoihin. Kantelukirjoituksen valossa vaikuttaa siltä, että kantelija sai hyvinvointialueelta yhteensä noin 2 000 euroa.

Kantelija oli siis saanut jonkin verran lastensuojelulain mukaisia harkinnanvaraisia itsenäistymisvaroja. Asiakirjojen perusteella pidän kuitenkin todennäköisenä, ettei varoja myönnetty yhtä paljon kuin mitä kantelijalla olisi ollut käytössään itsenäistymistä varten, mikäli niitä olisi kerrytetty elatustuesta.

Toisaalta kantelija on edelleenkin jälkihuollon asiakas ja saa ilmeisesti hyvinvointialueelta joitakin jälkihuollon palveluita. Näin ollen ja koska kantelu on toimitettu oikeusasiamiehelle silloin, kun kantelija on ollut vasta täyttämässä 18 vuotta, pidän mahdollisena, että kantelijalle on vielä myöhemminkin myönnetty harkinnanvaraisia itsenäistymisvaroja.

Yhteenveto

Lapsen etu on sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen että lastensuojelulain perimmäinen oikeudellinen periaate, joka velvoittaa asettamaan lapsen hyvinvoinnin ja oikeudet etusijalle kaikessa lapsia koskevassa toiminnassa. Lainsäädäntö ei sisällä hyvinvointialueelle suoraa nimenomaista velvoitetta toimia aktiivisesti elatusavun vahvistamiseksi lapselle. Elatusavusta tai sen sijaan maksettavasta elatustuesta kertyy kuitenkin usein merkittävä summa itsenäistymisvaroja, joilla voi olla suuri merkitys aikuistuvan nuoren elämälle.

Itsenäistymisvarat tuovat usein sellaista taloudellista turvaa, jota sijaishuollosta aikuistuvalla nuorella ei välttämättä muutoin ole. Lapsen edun toteutumisen näkökulmasta pidän siten selvänä, että elatusavun vahvistamisesta ja itsenäistymisvarojen kertymisestä huolehtiminen on hyvinvointialueen tehtävä, josta tulisi huolehtia kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Näkemykseni mukaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue on menetellyt kantelijan itsenäistymisvara-asiassa lapsen edun vastaisesti, kun se ei ole edellä tarkemmin kuvatulla tavalla huolehtinut elatusapuasian loppuun saattamisesta eikä kantelijalle siten ole kertynyt itsenäistymisvaroja lainkaan. Menettelyllään hyvinvointialue on aiheuttanut kantelijalle taloudellisen menetyksen, jonka suuruus ilmenee edellä esitetystä suuntaa antavasta esimerkistä.

Toimenpiteeni ilmenevät kohdasta 4.

3.2 Hyvinvointialueen asiassa antama ohjaus

3.2.1 Kantelu

Kantelun perusteella pidän todennäköisenä, että kantelija oli ainakin jossain vaiheessa tiedustellut itsenäistymisvarojen kertymisestä hänen asioistaan vastaavalta sosiaalityöntekijältä.

Kantelija totesi myös, ettei hänelle ollut tehty virallista perintäpäätöstä, tai jos sellainen oli tehty, sitä ei ollut toimitettu hänelle. Kantelija ilmoitti, että näistä syistä hänellä ei ole ollut mahdollista valittaa asiasta.

Päätin ottaa tutkittavaksi asian myös siitä näkökulmasta, minkälaista ohjausta kantelija oli asiassa saanut. Samassa yhteydessä otin tutkittavakseni sen, minkälaiset mahdollisuudet kantelijalla olisi ollut turvautua oikeussuojakeinoihin.

3.2.2 Sovellettavat oikeusohjeet

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Saman lain 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Hallintolain 8 §:n mukaan viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Neuvonta on maksutonta.

Sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Saman lain 6 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen tai yksityistä sosiaalihuoltoa järjestettäessä sosiaalihuollon toteuttajan ja asiakkaan väliseen kirjalliseen sopimukseen.

Lastensuojelulain 77 §:n 4 momentin mukaan hyvinvointialueen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana.

3.2.3 Asian arviointi

Kantelun mukaan kantelija oli saanut sosiaalityöntekijältään tietää, ettei hänelle ollut kertynyt lainkaan itsenäistymisvaroja.

Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä oli kertonut kantelijalle, ettei hänen tiedossaan ollut syytä sille, miksei kantelijalle ollut kerrytetty itsenäistymisvaroja. Selvityksessä on todettu, että sosiaalityöntekijä oli tuonut kantelijalle esiin ”erilaisia syitä ja esimerkkejä siitä, miksi välillä sijoitetuille lapsille ei ole kertynyt itsenäistymisvaroja”.

Selvityksen perusteella on ilmeistä, että sosiaalityöntekijä pyrki edistämään kantelijan asiaa muun muassa tiedustelemalla itsenäistymisvaroista lastenvalvoja-perintäasiantuntijalta. Asia ei kuitenkaan ollut yhteydenotoista huolimatta edennyt.

Olen edellä kohdassa 3.1.4 painottanut erityisesti sitä, että lapsella on lastensuojelulain mukaan oikeus siihen, että hänelle kerrytetään hänen sijaishuoltonsa aikana itsenäistymisvaroja.

Olen myös tuonut esiin, että varojen kertyminen voi riippua olennaisesti siitä, miten sosiaaliviranomainen on asiassa toiminut. Mikäli viranomainen ei esimerkiksi edesauta puuttuvan elatussopimuksen tekemistä eikä varoja korvata lapselle myöhemminkään harkinnanvaraisina itsenäistymisvaroina, voi lapsi jäädä paitsi hyvinkin merkittävästä summasta rahaa.

Nuorella on lastensuojelulain 77 §:n 4 momentin nojalla oikeus saada selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta. Pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että säännöksen tarkoituksena on edistää lapsen tai nuoren oikeusturvaa ja varmistaa se, että tarvittaessa voidaan arvioida, onko toimielin (nykyisin hyvinvointialue) huolehtinut asianmukaisesti itsenäistymisvarojen kerryttämisestä ja niiden maksamisesta (HE 252/2006 vp, s. 190–191).

Tiedossani ei ole, pyysikö kantelija tällaista selvitystä tai annettiinko hänelle sellainen. Toisaalta, koska kantelijalle ei ollut kertynyt itsenäistymisvaroja lainkaan, selvityksellä ei olisi ollut muuta merkitystä, kuin että se olisi osoittanut varojen jääneen kokonaan kertymättä.

Laillisuusvalvojana olen kuitenkin yleisesti havainnut, että tilanteissa, joissa itsenäistymisvaroja ei ole kerrytetty eikä kompensoitu harkinnanvaraisilla itsenäistymisvaroilla, sijaishuollossa olevia (tai siellä aikaisemmin olleita) lapsia ei useinkaan neuvota siinä, millä tavalla heidän olisi mahdollisuus päästä oikeuksiinsa.

Selvityksen perusteella näin on tapahtunut myös nyt esillä olevassa asiassa.

Kantelijalle selvitettiin erilaisia syitä, miksi itsenäistymisvaroja ei ollut kerrytetty, mutta asiaa ei ole muutoin käsitelty hyvinvointialueella. Näin ollen kantelijan keinoksi saada asiansa käsitellyksi on jäänyt ottaa yhteyttä valvovaan viranomaiseen. En pidä menettelyä lainmukaisena. Perustelen näkemystäni seuraavalla tavalla.

Sosiaalihuollon asiakaslain 6 §:ssä säädetään siitä, että sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen. Säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 137/1999 vp, s. 21) todetaan seuraavaa: ”Säännöksellä on haluttu korostaa viranomaiselle kuuluvaa velvollisuutta hallintomenettelylaissa⁴ tarkoitetun hallintopäätöksen tekemiseen asiakkaan hakiessa sosiaalihuollon palveluja tai muita etuuksia. Hallintopäätöksen tekeminen palvelee ennen kaikkea yksilön etuja ja oikeuksia.”

Yksityiskohtaisissa perusteluissa mainitaan myös seuraavaa: ”Säännöksen tarkoituksena on parantaa asiakkaan oikeusturvaa erityisesti kiinnittämällä huomiota menettelyyn, jolla sosiaalihuollon viranomaisten, myös sosiaalitoimistossa ja muissa palvelupisteissä asiakastyössä toimivien, tulee reagoida palvelua tai etuutta hakevan asiakkaan vaatimuksiin.”

Itsenäistymisvara-asiassa kysymys ei sinänsä ole palvelusta tai etuudesta, mutta lainsäätäjä on edellä todetulla tavalla lainsäädäntöesityksissään nostanut esiin päätöksenteon merkityksen yksilön oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta.

Perustuslain 21 §:n 2 momentti turvaa yksilön perustuslaillisen oikeuden muutoksenhakuun. Yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia koskeva päätös olisi mainitun momentin mukaan voitava saattaa tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (HE 309/1993 vp, s. 73).

Hallintolain 43 §:n mukaan hallintopäätös on annettava kirjallisesti. Ilman kirjallista hallintopäätöstä yksilö ei voi lähtökohtaisesti toteuttaa edellä sanottua perustuslaissa säädettyä oikeuttaan muutoksenhakuun.

Totean, että mikäli sijaishuollossa oleva tai siinä aiemmin ollut henkilö esittää tiedustelun, joka olisi tulkittavissa vaatimukseksi puuttuvien itsenäistymisvarojen maksamiseksi, joihin hänellä mahdollisesti olisi ollut oikeus, hyvinvointialueen tulee itse arvioida, millä tavalla korvausvaatimus olisi siellä tarkoituksenmukaisinta ratkaista. Käsittelytapa-arvioinnissa tulisi kuitenkin huomioida se, mitä olen yllä tuonut esiin.

Oikeusturvan toteutumisen kannalta hyvänä menettelynä pitäisin sitä, että asiassa annettaisiin valituskelpoinen päätös. Kuten olen edellä todennut, asia tulee kuitenkin joka tapauksessa ensi vaiheessa ratkaista asianmukaisella tavalla hyvinvointialueella. Näin ei ole asiassa toimittu.

Koska saamani selvitys oli tältä osin varsin yleisluontoinen, en voi kuitenkaan aivan tarkalleen tietää, mitä kantelijan kanssa on asiassa keskusteltu.

Toimenpiteeni ilmenevät kohdassa 4.

⁴ Hallintolaki kumosi hallintomenettelylain tullessaan voimaan 1.1.2004.

3.3 Arvio itsenäistymisvarojen kerryttämisprosessista ja annetusta ohjauksesta laillisuusvalvonnan valossa

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuoden 2019 alussa työryhmän (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43), jonka tehtävänä oli selvittää, kuinka lastensuojelun jälkihuoltoa tulisi uudistaa aikuistumisen tueksi niin, että se riittävällä tavalla vahvistaisi nuorten aikuisten toimintakykyä ja itsenäistä toimijuutta, tukisi opiskelua sekä työelämään siirtymistä ja muuta integroitumista yhteiskuntaan sekä vähentäisi huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Työryhmä havaitsi silloisten kuntien käytännöissä eroja erityisesti asiakasmaksulain tarkoittamien tulojen perinnän suhteen.

Työryhmän raportissa on todettu seuraavaa: ”Työntekijät eivät aina miellä sijoituksen aikaisen perinnän vaikuttavan nuoren tulevaisuuteen ja kunnan talouteen. Esimerkiksi Helsingissä yleisimmin perittyjä etuuksia ovat elatustuki, vammaistuki ja perhe-eläke. Elatustuesta ei voi tehdä itsenäistymisvarojen perintää, jos elatussopimusta ei ole tehty. Tämä on usein syynä siihen, ettei itsenäistymisvaroja kerry.” (emt., s. 20.)

Työryhmä totesi tuolloin havaintonaan, että nuoret ovat eriarvoisessa asemassa itsenäistymisvarojen kertymisen suhteen (emt., s. 20). Samansuuntainen havainto on tehtävissä oikeusasiamiehelle tehtyjen lukuisten kanteluiden pohjalta. Itsenäistymisvarojen kertymisen esteenä vaikuttaa olevan usein se, ettei viranomaisen ole ryhtynyt hoitamaan elatusasiaa. Tähän on saattanut vaikuttaa se, ettei lainsäädäntöä koeta velvoittavaksi.

Toisaalta, kuten olen kohdassa 3.2.3 tuonut esiin, nuorille ei ole myöskään annettu useinkaan ohjausta siitä, miten asiassa tulisi toimia, mikäli varoja ei ole kerrytetty. Asia käydään minulle tulleiden tietojen mukaan yleensä läpi lapsen asioista vastaavan tai asioista aikaisemmin vastanneen sosiaalityöntekijän kanssa käydyissä keskusteluissa ilman, että asiassa tehdään päätöstä.

Asiaa tutkiessani havaitsin, että ainakin muutamilla hyvinvointialueilla on tunnistettu itsenäistymisvarojen kerryttämiseen liittyvät puutteet.

Esimerkiksi Varsinais-Suomen hyvinvointialue on tehnyt ja tekee selvitystyötä asiassa. Selvitystyö on jo osoittanut, ettei vanhempien elatussopimuksia ole kaikissa tapauksissa tehty ja nuorilta puuttuu itsenäistymisvaroja. Hyvinvointialue on ilmoittanut, että se ja alueen kunnat ovat sopineet marraskuussa 2025 siitä, että mahdollisesti kerryttämättömät itsenäistymisvarat selvitetään ja mahdolliset puutteet korjataan. Tiedotteessa (luettavissa os. <https://www.varha.fi/fi/ajankohtaista/varha-selvittaa-itsenaistymisvarojen-tilannetta>) todetaan, että itsenäistymisvaroja puuttuu pääsääntöisesti niiltä, jotka eivät ole saaneet vanhemmiltaan elatusapua, vaikka se on myös huostaanotetun lapsen oikeus.

Myös Vantaan ja Keravan hyvinvointialuejohtaja on tehnyt 19.7.2024 periaatepäätöksen nuorten itsenäistymisvaroja koskevien vahingonkorvausvaatimusten käsittelystä (luettavissa os. [https://vakehyva.cloudnc.fi/fi-FI/Viranhaltijat/Hyvinvointialuejohtaja/Periaatepaatos_koskien_nuorten_itse_naist\(15118\)](https://vakehyva.cloudnc.fi/fi-FI/Viranhaltijat/Hyvinvointialuejohtaja/Periaatepaatos_koskien_nuorten_itse_naist(15118))). Päätöksen perusteluissa on todettu muun ohella seuraavaa: ”Koska kaupunki ei ole maksanut korvauksia haavoittuvassa asemassa oleville nuorille, on moraalisesti oikein, että hyvinvointialue ottaa vastuun korvauksista ja perii maksetut itsenäistymisvarat Vantaan kaupungilta, tarvittaessa oikeusteitse”. Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen hyvinvointialuejohtaja on linjannut muun ohella, että ”koska Vantaan kaupunki on jättänyt myöntämättä erälle nuorille tarpeelliset itsenäistymisvarat lastensuojelulain mukaisesti koskien aikaa ennen 1.1.2023, hyvinvointialue ottaa itsenäistymisvaroja koskevan vahingonkorvausvaatimuksen käsiteltäväksi.”

Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen periaatepäätöksestä jää epäselväksi, kuinka laajasti se koskee mahdollisesti itsenäistymisvaroihin oikeutettuja henkilöitä.

Oikeusasiamiehen käsiteltävänä on ollut useita kanteluita, joissa kysymys on ollut itsenäistymisvarojen kerryttämisestä. Ratkaisu EOAK/695/2018 on saatettu sosiaali- ja terveysministeriön tietoon otettavaksi huomioon jälkihuoltoa uudistettaessa. Ratkaisu EOAK/2723/2020 on niin ikään lähetty sosiaali- ja terveysministeriölle tiedoksi.

Ongelma on siten ollut jo pitkään sosiaali- ja terveysministeriön tiedossa. Toistaiseksi lastensuojelun itsenäistymisvarojen kerryttämistä koskeviin säännöksiin ei ole oikeusasiamiehen esiin tuomista huomioista huolimatta tehty muutoksia, eikä niitä myöskään ole lastensuojelulain uudistamisen yhteydessä ainakaan vielä esitetty.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.1.4 ja 3.2.3 esittämäni käsitykset Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen päätöksestäni.

Pyydän hyvinvointialuetta ilmoittamaan minulle **31.8.2026 mennessä**, mihin toimenpiteisiin ratkaisuni on antanut sille aihetta.

Asian yleisen merkityksen vuoksi esitän eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla, että sosiaali- ja terveysministeriö ryhtyisi asiassa tarvittaviin toimenpiteisiin. Tässä tarkoituksessa lähetän ministeriölle erillisen esityksen (EOAK/3212/2026).